

גליון אוצרות חז"ל

פרשת וירא תשפ"ז לפ"ק

פנינים יקרים מאוצרות המדרש והראשונים

פרק יח

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא[1] לפי שהוא שנתן לו עצה על המילה **[רש"י]**. "תימה אדם גדול וקדוש ואהוב כאברהם שעמד בעשרה נסיונות יטול עצה אם לקיים מצות הקב"ה? **[חזקוני]** ומצינו לזה כו"כ תירוצים: 1. י"א שאברהם רצה לשקול דעתם ולא מצא בהם ישר רק ממרא[2] 2. שממרא נתן לו עצה מן האספלנית איך לרפאות המכה[3]. **[חזקוני]**. 3. או ששאל האם יעשה בצינעא או לא וממרא אמר שיעשה בפרהסיא שיראו העולם וימולו אחריו. 4. או שלקח עצה מהיכן עליו לימול[4]. 5. או ששאל מה יעשה שאנשי ביתו שאינם רצים לימול וענר ואשכול לא ידעו מה להשיב לו אבל ממרא ענהו שימול עצמו וישמעאל תחילה ואז יקבלו כולם לימול וכן עשה. **[דעת זקנים]**. 6. וי"א שענר ואשכול נימולו ומתו ואמר לו ממרא לא יתקיימו אלו עד תימול עצמך קודם כמו שאמר לך ה' "הימול ימול".

וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם. כי השמש מרפא בכנפיה **[רבנו בחיי]**

וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים משעה שראה אותם שלשה אנשים, התבונן אברהם לידע מה טיבם א"ר לוי אֶחָד נִדְמָה לוֹ בִּדְמוּת רוכל [י"ג: "סירקי" מנפין פשתן], וְאֶחָד נִדְמָה לוֹ בִּדְמוּת ספן [נוהג ספינות] וְאֶחָד בִּדְמוּת עֲרַבִי. אָמַר, אִם רוֹאֶה אֲנִי שֶׁשְּׁכִינָה מַמְתֶּנֶת עֲלֵיהֶם אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהֵן בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים, וְאִם אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָן חוֹלְקִים כָּבוֹד אֵלּוּ לְאֵלּוּ, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהֵן בְּנֵי אָדָם מְהוּגָנִין, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָן חוֹלְקִין כָּבוֹד אֵלּוּ לְאֵלּוּ [הגדול באמצע הקטן ממנו בימינו והקטון שבם לשמאלו (יומא לז.)], יָדַע שֶׁהֵן בְּנֵי אָדָם מְהוּגָנִין [**ב"ר** מח, ט]

בדרכים שונות עמד אברהם על טיב אורחיו "בֹּא רְאֵה שֶׁאַבְרָהָם נָטַע אֵילָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁדִּיּוּרוֹ שָׁם, וְלֹא הָיָה עוֹלֶה בְּכָל מָקוֹם כָּרָאוּי, פְּרָט לְשָׁעָה שֶׁדִּיּוּרוֹ הָיָה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן.. וּבְאוֹתוֹ אִילָן הָיָה בּוֹדֵק אֶת כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם. מִי שֶׁנֶּאֱחָז בַּקֶּבֶ"ה הָיָה הָאִילָן פּוֹרֵשׂ עֲנָפָיו וּמְכַסֶּה עַל רֹאשׁוֹ וְעוֹשֶׂה עָלָיו צֵל נָאֶה. וּמִי שֶׁנֶּאֱחָז בַּצֵּל שֶׁל ע"ז, אוֹתוֹ הָאִילָן הָיָה מִתְעַלֶּה, וַעֲנָפָיו הָיוּ עוֹלִים לְמַעְלָה. אָז הָיָה יוֹדֵעַ אַבְרָהָם וּמַזְהִיר אוֹתוֹ, וְלֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁנֶּאֱחַז בֶּאֱמוּנַת הַקב"ה[5] [**זוהר חק'**].

---

1 וז"ל ספר גלילות ארץ ישראל: [אשר מחברו ביקר בא"י ונדפס לפני ארבע מאות שנה בשנת שפ"ו בהסכמת הב"ח] "מקום אלוני מורה נחלק לשלשה חלקים אשר השענו שם שלשה המלאכים. ובאמצע אבן שיש רחב, ואכלו המלאכים עליו. ושם עין נחמד ופירותיו טובים למאכל. ואצלם מקוה של שרה והמים טובים בו ואהל שרה שם ושדה יפה. גם באר אברהם מים טובים בה. ומבאר לבאר מאה אמה ושם אבן רחב כ"א אמה ושם מל אברהם. מן ההר ההוא לוקחין חול ליתן בו ערלת המילה של תינוקות ושם אחורי ההר לצד מזרח בבית אל אהל אברהם עם ד' פתחים". [הובא בסדר הדורות ב"א מז]

2 וראיתי בס' ביאורים מהרמ"ק שכ' ע"ז: "החכם הרא"ם פירש שהיה עושה כדי לנסותם אי נמי כדי שימנועוהו ועכ"ז יתריס כנגדם ויעשה המצוה ויכפול שכרו. וכ"ז איננו שוה לי וכי היה רוצה להרבות שכרו ולמעט שכר חביריו? ועוד לשון 'אמלך' אינו אלא עצה ממש". ולכן מפרש שהלך לשאול אותם אם יכול להטמין עצמו בפלטין שלהם מאויביו שיכולים לבוא עליו למלחמה בשעה שימול וכיון שהסכים ממרא ולא חשש לסכנה לפיכך זכה שבאתה שכינה אצלו

3 וי"מ כוונתו שנתן לו המין צמח הנקרא 'עצה' הנז' במס' שבת "עצה כמלא פי גמל", שיעשה ממנו רפואה. ובספר באמ"ח על רש"י מוסיף "ממרא בגימטריה רפ"א שהיה רופא אומן"

4 א"ל כל זכר אמרת ממקום שניכר וכו' (וע"ע בגמ' שבת קח: אזל קרנא אשכחיה לרב, א"ל אימא ליבו דכ' ומלתם את ערלת לבבכם, אימא אזנו דכ' הנה ערלה אזנם וכו')

5 וּמַעְיָן מַיִם הָיָה תַּחַת אוֹתוֹ אִילָן, וּמִי שֶׁצָּרִיךְ טְבִילָה מְיַד הַמַּיִם עוֹלִים אֵלָיו, וְעוֹלִים עַנְפֵי הָאִילָן, אָז יָדַע אַבְרָהָם שֶׁהוּא טָמֵא וְצָרִיךְ מְיַד טְבִילָה. וְאִם לֹא, יָבְשׁוּ הַמַּיִם, וְאָז יָדַע שֶׁרוֹצֶה לְהִטָּמֵא וּלְהִשָּׁמֵר שִׁבְעָה יָמִים. וְאַפְלוּ בְּשָׁעָה שֶׁהַזְּמִין אֶת הַמַּלְאָכִים אָמַר לָהֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ כְּדֵי לִרְאוֹת וְלִבְדֹּק אוֹתָם. [זוהר מתורגם ללשה"ק וירא קב:]

וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים "מפרשים אחרים אמרו כי אלו ג' אנשים נביאים היו[6]. ואם טען הטוען והלא אברהם נביא היה ואיך בא נביא אל נביא רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן. ותשובתם שלא באו לאברהם רק לשרה. וכן אמרו איה שרה אשתך [כי לא ידעו היכן היא] ויהיה פירוש "וַיֹּאכֵלוּ" כמשמעו [**אבן עזרא**]

אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ "התפלל לפני הקב"ה שיתאכסנו עימו כי אנשים גדולים ונביאים וצדיקים היו אלו". [**פירוש ר"י בכור שור** מבעה"ת וזה תואם לדרך הנ"ל שמביא האבע"ז]

וְאֶקְחָה פַּת לָחֶם. ולא אמר "קחו" אלא ואקחה רמז למה שאמרו (ברכות מח.) בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה [**טור הארוך**].

וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: [בירכו אותו] יהי רצון שתספיק לעשות כך לעולם [**חזקוני**[7]].

וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה - בספר יצירה

לקח אברהם שני פרים ומסרן לישמעאל, ורצה ליקח שלישי. עמד לפניו ורפאל המלאך ונדמה לו כפר חשוב, - ונרמז בשם רפא"ל דהיינו פ"ר א"ל- והיה נשמט ממנו מעט מעט עד שהוליכו לפתח מערת המכפלה[8], שם נמסר הפר לידו. אכן, כשהגיע לביתו לא מצא כי אם שנים. ולא יכל לחזור למקנהו להביא עוד פא, שלא יעבור זמן המאכל. והוצרך לברוא ע"י ספר יצירה וזהו "אשר עשה" ממש. [**חסד לאברהם** נהר נב][9].

מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת. י"א תנורו היה מחזיק שלש סאין וציוה לאפות כל השלש סאין כמו שאמרו רבותינו (ביצה יז.) שהפת נאפית יפה בזמן שהתנור מלא [**חזקוני**] ולכך נהגו העם לעשות בליל פסח שלש מצות זכר לשלש סאין שאמר מהרי שלש סאים ופסח היה [**דעת זקנים** שמות יב ח ע"ש].

וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם קיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירובי תבשילין, (יומא כח.) **פירוש תבשילין מעורבין** שלא היה אוכל בשר בחלב גם לא בשר ואח"כ חלב. אלא חלב ואח"כ בשר, דכתיב ויקח חמאה וחלב והדר בן הבקר[10]. [**דעת זקנים**]

וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ. י"א [שתחת היינו] "במקום" עץ להגן עליהם לעשות להם צל כי אברהם גדול היה בענקים. [**הדר זקנים**[11]].

וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו. (יח, י) וְשָׂרָה הַיָּת שָׁמְעָא בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְיִשְׁמָעֵאל קָאֵי בַּתְרֵיהּ וְצָיְית מַה דְּאָמַר מַלְאָכָא [**יונתן**] ישמעאל עומד מאחורי המלאך, שלא תתיחד עמם שרה כסבורה שהם בנ"א [**חזקוני**]

יש מְצִוֹת שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בָּנִים, כְּמוֹ שָׂרָה שֶׁאֵרְחָה אֶת הָאוֹרְחִים וְשׁוּנַמִּית עַל שֶׁקִּבְּלָה אֶת אֱלִישָׁע [**תנחומא תצא ב**]

וַתִּצְחַק שָׂרָה (יב). כשבא תשרי אחר בשורת המלאכים וראתה בעצמה שלא נתעברה מיד נתייאשה מן הבשורה שלא היו לה רק ששה חדשים עד הפסח ולא האמינה כמו אברהם לפי שאברהם נאמר לו מפי הקב"ה ולכן האמין אבל שרה לא שמעה אלא מפי המלאכים והיא היתה סבורה שבני אדם הם וכו' **בִּקִרְבָּהּ לֵאמֹר**. לפי פשוטו לאמר דיבור זה לבריות. **הֲיִפָּלֵא מה' דָּבָר**. וכי מופלא ומכוסה ממני מה שצחקה בקרבה [**חזקוני**].

שרה אימנו לא שינתה אף פעם מן האמת חוץ מזו - מפני היראה

וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה. למדנו שאימנו אמיתית היתה אך שבכאן שינתה כי יראה [**ר"י בכור שור**] מכאן שהנשים פסולות לעדות [שמכחישות מפני היראה - **חזקוני**] ואלולי שאמר הקב"ה לאברהם שיתן לו בן לא היתה יולדת לפי שלא האמינה [**ילקוט שמעוני**]

וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ (יח, טו). וְאָמַר מַלְאָכָא לָא תְּדַחֲלוּן אֲרוּם בְּקוּשְׁטָא גָּחַכְתְּ [**תרגום יונתן**] [אל תראי כי באמת צחקת והוא מפרש לכאו' שהצדיק צחוקה לפי עוצם פלא הבשורה - **ביאור יונתן**]

פרק יט

זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה (כ) תָּנוּ רַבָּנָן, אַנְשֵׁי סְדוֹם לֹא נִתְגָּאוּ

---

6 וכ"כ הרלב"ג וכ"כ ר' יוסף בכור שור מבעה"ת "לפי הפשט אנשים ממש אך אין להשיב ע"ד רבותינו - שאף הם כמלאכים - לדעת אשר בארץ. ועיין אברבנאל.

7 ובפי' ר"י בכור שור ראיתי שמפרש: "כן תעשה תדיר זהו ווסתך [-דרכך] הטוב להכנים אורחים ולשמשם".

8 וכיון שראה אדם וחוה קבורים והריח ריח ג"ע מיד ידע מעלת המקום וחמד להיקבר שם וכדאיתא בפרקי דר"א פרק לה.

9 ועיין במלבי"ם כאן שכתב שעניין זה מדוקדק בלשון הפסוקים, שתחילה כתוב ואל הבקר רץ אברהם כלומר שרץ אחרי בקר אחד היינו אותו אחד שברח לו למערה, ואחר כך שנעלם ברא בספר יצירה פר נוסף וזהו וימהר 'לעשות' אותו

10 ומסיים: וכן נמי פירש"י קמא קמא דתקין אמטי ואייתי לקמייהו. (והיינו שלא הביא את הכל בבת אחת אלא מה שהיה מוכן הביא). "ומדרש זה חלוק על מד' אחר שהקב"ה א' למלאכים כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב".

11 ולציין דברים רבה יד ב "וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, שֶׁעָשָׂה לָהֶם סֻכָּה" ולפי בעלי התוס' הנ"ל יהיה לזה פי' אחר מפשוטו.

אֶלָּא בִּשְׁבִיל טוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶן.. עֲשִׁירֵי עוֹלָם הָיוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אָדָם יוֹצֵא וּמְבַקֵּשׁ לִקַּח לוֹ יָרָק, הָיָה אוֹמֵר לְעַבְדּוֹ צֵא וְקַח לִי בְּאִפָּר יָרָק, הוּא הוֹלֵךְ לִקַּח לוֹ יָרָק וּמוֹצֵא תַּחְתָּיו זָהָב, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ. וְלֹא בָטְחוּ בְּצֵל יוֹצְרָם אֶלָּא בְּרֹב עָשְׁרָם, שֶׁהָעֹשֶׁר הוֹוֶה מִבְּעָלָיו יְרֵאַת שָׁמַיִם. פָּסְקוּ אֶת כָּל הָאֵילָנוֹת לְמַעְלָה מִפֵּרוֹתֵיהֶן, שֶׁלֹּא יְהֵא הֲנָאָה מֵהֶם אֶפִלּוּ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם. **[פרקי דר"א]**

וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו "לדעת מה בסוף בית אביה שהיא היתה מבנות הסדומיים ומפני שחטאה במלח בפירסום העני הנה היא עשויה עמוד מלח (עד היום - תרגום ירושלמי[12]). **[תרגום יונתן[13]]**

וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח "כי שמה של אשת לוט מלח. ולמה נקראת מלח שהיו העניים מבקשים ממנה לחם ונותנת להם מלח. והיו העניים מתפללים עליה ומבקשים מן השם להחזירה תל מלח. והשם שמע תפלתם ונהפכה למלח וכשהיתה שומעת היתה חוזרת וענתה אמן בחשבה כי תפלתם לטובה עליה. וכוונתם היתה לרעה והנה נתקיימה כוונת העניים" **[ספר הפליאה[14]]**

עֲדַיִת אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנוֹתֶיהָ הַנְּשׂוּאוֹת בִּסְדוֹם, וְהִבִּיטָה אַחֲרֶיהָ לִרְאוֹת אִם הָיוּ הוֹלְכוֹת אַחֲרֶיהָ אִם לָאו וְרָאֲתָה אַחֲרֶיהָ הַשְׁכִּינָה, וְנַעֲשֵׂית נְצִיב מֶלַח וַעֲדַיִן הִיא עוֹמֶדֶת, כָּל הַיּוֹם לוֹחֲכִים אוֹתָהּ הַשָּׁוְרִים וְיוֹרֶדֶת עַל רַגְלֶיהָ, וּבַבֹּקֶר צוֹמַחַת[15] . **[פרקי דר"א כה]**

וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל (כה), אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי עַד עַכְשָׁו אִם יִקְלֹט אָדָם מָטָר מֵאֲוִירוֹ שֶׁל סְדֹם וְיִתֵּן בַּעֲרוּגָה אֵינָהּ מַצְמַחַת. **[ב"ר נב, ד]**

פרק כ

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֵל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא. אחר שנעשה לו נס גדול בפרעה ע"י נגעים גדולים לא רצה יותר לסמוך על הנס וכתב רבינו חננאל ז"ל כי עכשיו כשבא בגרר גרשה. וז"ש אבימלך הגוי גם צדיק וכו'. **[רבנו בחיי]**

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי-הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג. כלומר הרגת גוי רע על רשעו, סדום ועמורה, תהרוג כמו"כ גוי צדיק שלא פשעו?! **[ר"י בכ"ש]** פירוש אם תהרג אותי גם אברהם **הצדיק תהרוג כי הוא פשע** וגרם לי זאת **[בעה"ט וכ"ה בפסיקתא רבתי]**. יתכן לפרש אם יהרג המלך ["הגוי"] על המעשה הזה הלא גם הצדיק יהרג שעבדי המלך יהרגו לאברהם **[רבנו בחיי]**.

הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג. האמנם ראוי שתשחית הגוי [כל האומה] בהריגת מלכו. ושתהרוג המלך שהוא צדיק בזה שלא חטא **[ספורנו]**

כִּי נָבִיא הוּא. לשון ניב שפתים. כלומר רגיל אצלי ומדבר את דברי ואני אוהב את דבריו ושומע תפילתו. **[רשב"ם]**

פרק כא

לידת יצחק

יצחק היה ראשון שגדל בעריסה

עד שנולד יצחק, כל הנולדים לפניו מימות עולם נולדו וגדלו במשך זמן קצר עד שלא הוצרכו להנשא על כפי אימם ולא היה להם צורך

---

12 כיום יש שמצביעים על נציבים מסויימים באזור שזהו אשתו של לוט. ראה בהרחבה בס' החדש "היו דברים מעולם" פי"ז שהביא כבר מר' פתחיה מרגנשבורג (בס' סיבוב ר' פתחי' מאחיו של ר' יצחק הלבן מבעלי התוס' שחי לפני 850 שנה) שחיפש "וראה ים המלח וסדום ועמורה. ונציב מלח אמר שלא ראה ואינו בעולם". גם הרע"ב במכתב לאביו בשנת רמ"ח (דרכי ציון קולמייא תרמ"ו טז, א) כותב "ושאלתי על אשתו של לוט ואין מגיד ממנה כי יאמרו כל הארץ תילי תילים של מלח ולא יבחנו איזה אשתו של לוט".

ואולם בספר גלילות א"י (אגרת הקדש גא"י) מעיד בפרוטרוט: "אין רחוק מנחל קדרון שם אשת לוט הנעשית נציב מלח. וראיתי אחר חצות לילה שהיא בשלימות ובשעות קודם שיאור היום לא נשאר רק כמו ב' טפחים כי העזים לכמה מאות באין מכפר החורבה ומצוער ולוקקין אותה. אך ב' טפחים נשאר תמיד. וקודם חצות לילה תתגדל כמקדם ומשם הלכתי למקום סדום ועמורה שנחרב ונטבע בים ושחור מאד באותו מקום ועשן גדול יוצא משם". [הובא בסדר הדורות ב"א מז] גם הנוסע ר' בנימין מטודלה מזמן הראשונים מזכיר זאת "במסעות ר"ב".וכן מצאנו לר' רפאל מרדכי מלכי (שהיה חמיו של בעל הפרי חדש ודר בירושלים לפני 053 שנה) שמספר שהיו מספיקים לירושלים ממלח זה. אבל הרד"ל על פרדר"א (פכ"ה פ) שהיה לפני כמאתיים שנה מספר שבזמנו כבר לא היה זה אחרי ומצא כתוב שהיה שם רעש

13 שהיתה שואלת שכינותיה למלח עבור האורחים ומכוונת שיכירו בהן אנשי העיר (ב"ר נא ה) אָמַר ר"י מַצּוּת גְּדוֹלָה עָמְדָה עַל הַמֶּלַח, דְּהוּא אָמַר לָהּ הביאי מלח לאורחים. והיא אמרה אף מנהג רע זה אתה רוצה ללמד כאן? (ב"ר נ ד)

14 ספר קבלה המיוחס לקנה הק' אביו של ר' נחוניא בן הקנה. והאריז"ל העיד בגדולת הספר. (י"ל בהסכמת הצמח צדיק ובנו של הדברי חיים שכותב שמקובל שהוא ספר סגולה לבית.) והבית יצחק בהסכמתו מביא מהחיד"א שהיה ודאי אחר רבנן סבוראי. ולדעת הרמ"ע בעש"מ הוא מרבנו אביגדור קרא

15 וכיון שהיא צומחת יש שהסתפקו האם הנוטל מזה המלח חייב לעשר. ושמעתי לפרש שזה היה שאלתו של עשיו האיך מעשרין את המלח... וכתב הגרח"ק בטעמא דקרא "נראה פשוט שהנוטל מלח ממנה פטור ממעשר שאין זה צומח מהאדמה אלא ממה שנשאר מרגליה חוזר וצומח והוי ככמהין ופטריות. ועי' ירושלמי ריש מעשרות שכל דבר שאין נזרע פטור ממעשרות"

באותה עריסה. אָמַר רַבִּי לֵוִי לֹא נִדְנְדָה עֲרִיסָה [שמשכיבים בה התינוקות] תְּחִלָּה אֶלָּא בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ[16].

וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל (ח) מַהוּ גָּדוֹל, שֶׁכָּל גְּדוֹלִים הָיוּ שָׁם וְקָרָא לְכָל מַלְכֵי כְּנַעַן. וְאוֹתָן שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם מְלָכִים שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ כֻּלָּם הָיוּ בַּמִּשְׁתֶּה שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְאַף עוֹג הָיָה שָׁם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ לוֹ לְעוֹג לֹא כָּךְ הָיִיתָ אוֹמֵר, אַבְרָהָם פְּרִדָּה עֲקָרָה הוּא וְאֵינוֹ מוֹלִיד? כֵּיוָן שֶׁרָאָה אֶת יִצְחָק אָמַר, מַהוּ זֶה, אֵין זֶה כְּלוּם, בְּאֶצְבָּעִי אֲנִי הוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ הַקב"ה כָּךְ אָמַרְתָּ? עַל מְנָת שֶׁתִּרְאֶה אֲלָפִים וּרְבָבוֹת יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, וּבְיָדָם אוֹתוֹ הָאִישׁ עָתִיד לִפֹּל [**דב"ר** וכ"ה **בב"ר** נג, י]

פרק כב

עקידת יצחק

אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה. בגימטריא בירושלים: **אֶת הַמָּקוֹם.** בגימטריא זה ירושלים: **מֹרִיָּה.** חסר כתיב קרי ביה מרחיק שהשטן היה מרחיק המקום מלפניהם: **[בעה"ט]** יש במדרש שהכניסו [ליצחק] בתיבה עד שעה שרצה לשוחטו שהיה ירא מן השטן פן יפיל בו מום. **[הדר זקנים]**

וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם יש אומרים איך אמר אברהם "ונשובה". ואחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו ואברהם דחם כדי שלא יסורו עד שובו. ושלא ירגיש יצחק ויברח. ורבותינו ז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון. שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלוי' ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים גם זה לא יתכן בעבור שישא עצי העולה. והקרוב אל הדעת שהי' קרוב לי"ג שנים **[אבע"ז]**

עין במר בוכה והלב שמח

וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ (ט י) "ויבן את המזבח שבנה אדם[17] ונהרס במבול[18] ושב נח ובנאו ונהרס בדור הפלגה ויערוך את העצים... עיניו של אברהם מסתכלין בעיניו של יצחק ועיניו של יצחק מסתכלין במלאכי מרום. עונים מלאכי מרום בואו וראו בנים יחידים שיש בעולם אחד שוחט ואחד נשחט, השוחט אינו מעכב והנשחט פושט צווארו". **[תרגום יונתן ע"פ הביאור בלשוה"ק]**

באותה שעה בכו אראלים, והורידו מלאכי השרת דמעותיהם עד שנשרו לתוך עיניו של יצחק[19]. הדמעות בדמעות נגעו, שאף אברהם היה בוכה מגודל רחמנותו על יצחק ודמעותיו נושרות לתוך עיניו, "ואף על פי כן הלב שמח לעשות רצון יוצרו"[20].

וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו (כב, יג). "וילך אברהם ויקח את האיל וירא והנה איל עובר לפניו. אַחַר נאחז בסבך בקרניו כלומר אחרי כן ראה את האיל מדי עברו נאחז בסבכי היער. חשב בליבו ודאי זה המלאך בא בשליחותו של הקב"ה וזימן לי איל זה"[21]. **[רשב"ם]**

וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע (יט): וינהיגו מלאכי מרום את יצחק ויובילו אותו לבית מדרשו של שם והיה שם שלוש שנים.

---

16 מדרש ב"ר נג, י ובביאור המדרש שם. ואולי זה ביאור מה שאי' שאמר להם יוסף לשבטים איזה עצי עריסה ונפל במחשבתי לפרש הענין (בליל כניסת בני משה נ"י לבריתו של אברהם אבינו תשפ"ד), עריסה משמשת לנדנוד והרגעת התינוקות. יצחק הוא התינוק הראשון שנולד בבית בריא, ביתם הרם והנישא של אברהם שרה, בו גם התחיל תיקונו של עולם, עולם בו אין ההורים מונחים בעצמם וליבם ומוחם עשויים לעסוק ברווחת התינוק. שהנה הקב"ה הטביע את הטבע שהולד יצטרך כה"ז לחסדי הוריו משעה שנולד (וזה כידוע לטובת שניהם, שע"י כך נקשרים זה בנפש זה המקבל והנותן). אך כ"ז שההורים היו מתנהגים באכזריות (כדאי' בדור המבול שהיו סותמין מי התהום בבניהם) והיו ממש כל שיטתם שצריך האדם ליהיות סביב עצמו ולא ליהיות עזר לאחרים, א"כ שינה הקב"ה את צורת הבריאה כדי שהולד יוכל לטפל בעצמו מיום הולדו. וכדאי' בב"ר פ' נח שהיו גדולים ביום שנולדו וכבר ידעו לקפוץ מסוף העולם וע"ס. והיה הולך להביא לאימו איזמל לצורכה. וכ"ז היה מפני ההכרח שינה עליהם סדרי בראשית מה שלא רצה במחשבה תחילה. אך כיון שבא אברהם אבינו ועקר שיטה זו ומעתה למדו להיות כל אחד לעזר ואחיסמך לשני, נעשה טבעו של עולם כאשר עלה במחשבה תחילה. וראיתי בספר החדש "היו דברים מעולם" ע"ס בראשית שי"ל זה עתה תשפ"ז פירוש מבעל קרן אור פני משה (המבורג תקמ"ז פ' מקץ) שעומק הדברים הוא שהעריסה "להרגיל את הנער מקטנותו לזריזות ולחסיר ממנו הרגל העצלות והכבדותוקודם זמן אברהם אע"ה היו המיטות על ארבע כרעיים בלי יכולת להתנדנד ואדרבה אולי חשבו שיותר יפה לתינוק שנוח במנוחה על משכבו וירדם במהרה כי גם הגדולים לא ידעו ממעלת הזריזות מאומה [הערה: צא וחשוב כמה היו ימי שנותיהן של אותן הדורות...] ואברהם שהיה הראשון 'שהמציא' את מידת הזריזות הוא אשר תיקן שראוי לנדנד..

17 חולין ס:

18 אף למאן דאמר שלא ירד המבול לארץ ישראל, אבל המים היו אף בארץ ישראל, כי לא היה גדר לעכב (רמב"ן ח, י"א)

19 "בשעה שעקד א"א את בנו על גבי המזבח בכו מלאכי השרת, הה"ד 'הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חָצָה' (ישעיהו לג, ז) ונשרו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו" וכו' (ב"ר סה)

20 "הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואף על פי כן הלב שמח לעשות רצון יוצרו" (ב"ר נו י). ובפיוט הקדום 'עת שערי רצון' הנאמר ע"י בני עדות המזרח בראש השנה ויוהכ"פ: "ויעקוד יצחק כעקדו איל, המון דמעיו נוזלים בחַיִל, עין במר בוכה - והלב שמח". (ועי' להגאון חיד"א זצוק"ל בספרו סנסן ליאיר, שהתקין סדר לאמירת פיוט זה על כל צרה שלא תבוא ח"ו).

21 והיינו דמפרש ע"פ ניקוד המילה אַיִל אַחַר (ולא איל 'אַחֵר'), שהכונה 'אחר דברים אלו' וכן מצינו במדרש כמה דרשות על איל אחר בסגנון זה.

פאר הערות: chazal123456@gmail.com